

Anmälan mot Polismyndigheten i Stockholms län med anledning av ett gripande m.m.

Anmälan

I en anmälan mot Polismyndigheten i Stockholms län, Södertörns polismästar-distrikt, begärde AA att JO skulle utreda omständigheterna kring ett gripande i mars 2003.

Av anmälan framgick i huvudsak följande. Den aktuella dagen bråkade AA och hans exhustru, vilket fick till följd att exhustruns dotter tillkallade polis. När AA strax därefter var på väg ut för att rasta hunden mötte han polisen nere i porten. Han ombads att följa med upp till lägenheten. Polispatrullen bestod av en manlig och en kvinnlig polis. Den kvinnliga polisen förhörde exhustrun. Det hölls inte något förhör med AA. Han ifrågasatte varför polismännen inte inhämtade hans version av vad som hade hänt och begärde att få en skriven rapport grundad på bådas berättelser. Den kvinnliga polisen avvisade hans begäran. AA blev då irriterad och otrevlig samt hävdade att han skulle följa med till polisstationen så att ett förhör kunde hållas med honom. Innan de gick skulle han dock ”rulla en cigarett”. Den kvinnliga polisen blev otålig och efter en diskussion uppstod ett visst handgemäng. Det slutade med att AA lades ned på golvet och belades med handfängsel samt att han därefter fördes till polisstationen.

Utredning

Förundersökningsprotokoll i polismyndighetens ärende K78426-03 m.fl. och beslut om tvångsmedel m.m. i dåvarande Åklagarmyndighetens i Stockholm, 7:e åklagarkammaren, ärende C07-8-1742-03 inforrades och granskades.

Av handlingarna framgick bl.a. följande. Med anledning av ett bråk i en bostad på kvällen den 29 mars 2003 beordrades kl. 20.43 inspektörerna BB och CC till den aktuella adressen. På platsen möttes de av AA som var på väg ut med hunden. Han tilltalades i trappan och ombads följa med upp till lägenheten. Där höll BB förhör med målsäganden mellan kl. 21.00 och 22.00 och CC med AA mellan kl. 21.15 och 21.30. AA hördes inte som misstänkt. Han kom sedan att misstänkas för misshandel bestående bl.a. i att han hade slängt sin exhustru i väggen, i sängen samt på golvet så smärta uppstått. Efter ”förhör och samtal” med AA och exhustrun

resonerade polismännen med AA om han frivilligt ville följa med till och därefter kvarstanna på psykakuten vid Huddinge sjukhus. Detta för att hjälpa honom i en besvärlig situation och för att hans familj skulle få lugn och ro över natten. Enligt polismännen var AA emellertid inte mottaglig för detta resonemang och ville inte medverka. Han verkade inte förstå situationen och ville inte lyssna på polismännens förklaringar. I stället blev AA aggressiv och fällde okvädningsord mot BB samt gjorde klart att han tänkte stanna i lägenheten. Det tidigare inträffade misshandelsbrottet och svängningen i AA:s humör och attityd gjorde att polismännen ansåg att det fanns fortsatt risk att AA skulle bråka med sin exustru under natten (recidivfara). Efter två timmar beslutades därför att AA skulle gripas och föras till polisstationen. Eftersom AA gjorde motstånd belades han med handfängsel. AA greps kl. 22.40 och sattes in i arrest kl. 23.00. Den 30 mars 2003 mellan kl. 01.22 och 01.50 hölls ett förhör med AA och kl. 03.13 anhölls han av chefsåklagaren DD som misstänkt för misshandel och våldsamt motstånd. Som anhållningsskäl åberopades kollusions- och recidivfara.

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över vilka rättsliga överväganden som hade föregått beslutet att gripa AA och vilka åtgärder som vidtogs med anledningen av gripandet. Polismyndigheten kom in med ett remissvar jämte ett yttrande från Södertörns polismästardistrikt (här utelämnat). Polismyndigheten gjorde följande bedömning.

De rättsliga överväganden som föregick beslutet att gripa AA.

Polismyndigheten kan inledningsvis konstatera att polispatrullen tillbringat ungefär två timmar i lägenheten. Under den tiden synes ett intensivt polisarbete ha bedrivits. En anmälan har upprättats och förhör med parterna har skett, där ett av förhören pågick under en hel timme, det andra i femton minuter. Av de upplysningar som myndigheten begärt från Södertörns polismästardistrikt framgår att inspektör EE under denna tid också varit i kontakt med en jouråklagare för att få dennes ställningstagande till om AA skulle frihetsberövas. Polispatrullen har dessutom resonerat med AA och försökt förmå honom att söka psykiatrisk hjälp och erbjudit sig att transportera honom till en sådan mottagning.

Vad avser kontakten med jouråklagaren har inspektör EE uppgett att åklagaren ifrågasatt varför hon över huvud taget ringt till honom och att han skulle ha uttryckt ungefär: "Det är väl bara att gripa och sedan är det bra med det". Inspektör EE fann svaret märkligt och avvaktade därför med att vidta någon åtgärd mot AA i detta skede. Kontakten med åklagaren har beklagligtvis inte dokumenterats i ärendet.

JO har tidigare anfört att om en åklagare skulle lämna direktiv om att en person skall gripas, så är det att betrakta som ett anhållningsbeslut (JO 1995/96 s. 107). Inspektör EE har dock av allt att döma inte uppfattat åklagarens yttrande som ett anhållningsbeslut. Så här i efterhand kan det tyckas att hon borde krävt ett förtydligande från åklagaren.

Frågan om det finns förutsättningar för ett frihetsberövande måste bedömas med hänsyn till misstankegraden, den aktuella brottsmisstanken och förekomsten av flykt-, kollusions- eller recidivfara. För att en polisman skall få gripa någon krävs dessutom att det skall föreligga ett brådskande fall, dvs. att åklagarens beslut om anhållande inte utan fara kan avvaktas (se bl.a. JO dnr 2318-2002).

Inspektör EE synes ha uppfattat AA som misstänkt för en ej ringa misshandel där åtminstone recidivfara förelåg men att det inte förelåg något brådskande fall i och med att hon kontaktat åklagare. Polismyndigheten delar hennes bedömning om att det förelåg skäl för frihetsberövande och att det inte var frågan om något brådskande fall. Självklart skall samarbetet mellan polisen och åklagaren vid frågor rörande

frihetsberövanden fungera tillfredsställande, inte minst är det av vikt för den enskildes rättstrygghet. Den kontakt som förevarit mellan polismannen och åklagaren såsom det redovisats i detta ärende kan därför inte anses acceptabel.

Trots att åklagaren inte synes ha tagit ställning till ett eventuellt anhållande så slutade situationen ändå med att AA frihetsberövades. När inspektör EE väl fattade beslut om att gripa AA hade stämningen i lägenheten emellertid förändrats och blivit mer fientlig. Hon ansåg uppenbarligen att det i detta läge förelåg ett brådskande fall. Det är som JO tidigare påpekat (dnr 2318-2002) svårt att i efterhand sätta sig in i hur en enskild polisman upplevt en viss situation. Därför bör självfallet viss försiktighet iakttas vid en prövning av polismannens agerande vid ingripandet. Generellt sett kan det vara mycket vanskligt ur säkerhetssynpunkt om en polisman i en negativt laddad situation lämnar sin kollega och går undan för att kontakta åklagaren. Polismyndigheten anser därför att det är svårt att rikta kritik mot inspektör EE bedömning av att händelseförloppet utvecklats till ett brådskande fall.

Vid gripandet gjorde AA motstånd och polismännen ansåg det nödvändigt att använda visst våld. Polismyndigheten vill här framhålla att det naturligtvis alltid är olyckligt att någon skadas till följd av ett polisiärt ingripande, men att polisen i vissa situationer har rätt att använda visst mått av våld för att utföra sina tjänsteåtgärder.

De åtgärder som vidtogs med anledning av gripandet

När AA förts till arrestavdelningen vid Flemingsbergs polisstation gjordes en s.k. förmansprövning varvid beslut fattades om att gripandet skulle kvarstå och att AA skulle sättas i arrest. Sedan ett anhållningsförhör genomförts med AA underrättades åklagaren om frihetsberövandet. Då hade drygt fyra timmar förflutit från gripandet.

Polismyndighetens uppfattning är att den tid det tog från gripandet till det att åklagaren underrättades om frihetsberövandet inte kan anses onormalt lång. Att en underrättelse till åklagaren i de flesta fall kan anstå till efter ett anhållningsförhör framgår också av ett uttalande i förarbetena till bestämmelserna i 24 kap. 8 § RB (se prop. 1986/87:112 s. 74). En fördel med att vänta med underrättelsen till åklagaren till efter anhållningsförhöret är att denne därmed får ett bredare underlag för sitt beslut om att frige eller anhålla den gripne.

Beslutet att sätta AA i arrest har dokumenterats på arrestantbladet. Det framgår dock inte vilka omständigheter som låg till grund för beslutet. Det behöver emellertid inte betyda att sådana omständigheter inte funnits som med hänsyn till ändamålet med gripandet, ordning eller säkerhet motiverat beslutet. AA var ju i detta läge misstänkt för både misshandel och våldsamt motstånd.

Därefter inhämtades muntliga upplysningar från BB, varvid framkom bl.a. följande. På kvällen den 29 mars 2003 ringde hon till jourhavande åklagare för Stockholms län när hon befann sig i lägenheten hos AA. Hon kommer nu inte ihåg namnet på åklagaren men hon är nästan säker på att det var en man. Hon redogjorde för åklagaren om vad som kommit fram och ville ha ett beslut om anhållande av AA. Åklagaren ifrågasatte emellertid varför hon tagit kontakt med honom och uttryckte sig ungefär att ”det är väl bara att gripa och sedan är det bra med det”.

Muntliga upplysningar inhämtades också från personalchefen FF, dåvarande Åklagarmyndigheten i Stockholm och därvid framkom bl.a. följande. Den 29 mars 2003 var två jourhavande åklagare i tjänst från kl. 16.00 till kl. 09.00 påföljande dag. Kammaråklagaren GG hade juren för City polismästardistrikt och Västerorts polismästardistrikt medan chefsåklagaren DD hade övriga polismästardistrikt inom polismyndigheten. I samband med att Ekobrottsmyndigheten bildades flyttade en del åklagare över från Åklagarmyndigheten i Stockholm. Efter beslut av dåvarande

överåklagaren HH godkändes att dessa åklagare skulle kunna få ingå i jouren för åklagarmyndigheten. Chefsåklagaren DD var en av dem som kom att ingå i jouren.

Ärendet remitterades till Ekobrottsmyndigheten för upplysningar och yttrande över vad som förevarit vid telefonsamtalet den 29 mars 2003 mellan BB och åklagaren. Ekobrottsmyndigheten kom in med ett yttrande enligt bl.a. följande.

Ekobrottsmyndighetens utredning och bedömning

Vid kontakt med chefsåklagaren DD har framkommit att han inte har några minnesbilder av ärendet. Han har uppgett att han – då ett ärende föredras för honom vid jourtjänstgöring som medför att ett anhållningsbeslut fattas – fyller i en tvångsmedelsblankett som sedan överlämnas till åklagarmyndigheten i Stockholm.

Enligt protokoll från förhöret den 29 mars har AA blivit hörd upplysningsvis. Av den tjänsteanteckning som finns i ärendet framgår att EE samma dag tagit kontakt med jourhavande åklagaren i syfte att få ett beslut om anhållande. Det framgår emellertid inte vid vilken tidpunkt hon ringt åklagaren eller vad hennes föredragning av ärendet innehållit.

Åklagaren har enligt EE:s uppgifter visserligen uttryckt sig slarvigt, men hon har inte begärt något klagande från åklagaren och samtalet finns inte heller dokumenterat. Om EE hade ansett att ett anhållningsbeslut fattats, skulle det ha ankommit på henne att dokumentera detta. Varken hon eller åklagaren tycks dock ha uppfattat att ett sådant beslut har tagits, utan situationen är snarare att uppfatta som att EE vänt sig till åklagaren för att få viss vägledning. Att situationen även uppfattats på det sättet av polisen visar den omständigheten att förnyad kontakt tagits med åklagaren senare för att få till stånd ett anhållningsbeslut.

EBM kan inte dra någon annan slutsats än att polismannen vid det första förhöret inte hade helt klart för sig de rättsliga förutsättningarna för ett anhållande.

Om telefonsamtalet är rätt återgivet, är det uttalande som åklagaren påstås ha gjort mindre lämpligt. JO har tidigare uttalat att en åklagares direktiv om att en person skall gripas, skall betraktas som ett anhållningsbeslut (JO 1995/96 s. 107). För egen del anser jag att åklagaren i sådana här situationer bör uttrycka sig så tydligt att eventuella missförstånd kan undvikas. Jag har därför för avsikt att sprida information om detta till samtliga åklagare vid EBM. Jag vill dock avslutningsvis framhålla att det inte kan anses vara utrett att DD uttalat sig enligt ovan.

Enligt min uppfattning finns det på grund av vad som anförts ovan inte någon anledning att rikta kritik mot chefsåklagaren DD.

Rättslig reglering

Regler om häktning, anhållande och gripande finns i 24 kap. rättegångsbalken (RB).

En grundläggande förutsättning för att häktning skall kunna ske är att den misstänkte är på sannolika skäl misstänkt för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver. För att häktning skall få ske krävs vidare att det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara), genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara). Kan det antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter får emellertid inte häktning ske (1 § fjärde stycket).

Om det finns skäl att häkta någon, får han anhållas i avvaktan på rättens prövning av häktningsfrågan. Finns inte fulla skäl till häktning men är den misstänkte skäliggen misstänkt för brottet, får han anhållas om det är av synnerlig vikt att han tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning. Beslut om anhållande meddelas av åklagaren (6 §).

Om det finns skäl att anhålla någon, får en polisman i brådskande fall gripa honom även utan anhållningsbeslut (7 § första stycket). Ett gripande med stöd av denna bestämmelse är en provisorisk åtgärd i förhållande till anhållande och häktning och får tillgripas endast om ett anhållningsbeslut inte kan avvaktas.

Har någon gripits enligt 7 §, skall han så snart som möjligt förhöras av polisman eller åklagare. Har åklagaren inte redan underrättats om frihetsberövandet, skall det skyndsamt anmälas till honom. Åklagaren skall efter förhöret omedelbart besluta om den misstänkte skall anhållas. Anhålls inte den misstänkte, skall beslutet om gripande omedelbart hävas (8 § andra stycket). Innan åklagaren har underrättats om frihetsberövandet, får beslutet om gripande hävas av polismyndigheten, om det är uppenbart att det inte finns skäl för fortsatt frihetsberövande. I omedelbar anslutning till gripandet får beslutet under samma förutsättningar hävas även av en polisman som har fattat beslutet (8 § tredje stycket).

Den som är gripen, anhållen eller häktad skall tas i förvar. Den som är gripen behöver emellertid inte tas i förvar om det inte är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med gripandet, ordning eller säkerhet (22 § första stycket).

Bedömning

Som framgår av redogörelsen för den rättsliga regleringen förutsätter ett beslut att gripa någon med stöd av 24 kap. 7 § första stycket RB att anhållningsskäl föreligger. För ett anhållningsbeslut krävs i sin tur i princip att det föreligger skäl för häktning. För att en polisman skall få gripa någon krävs vidare att det är fråga om ett brådskande fall. JO har tidigare uttalat att det inte kan sägas vara frågan om ett brådskande fall om de polismän som finns på brottsplatsen har tid och möjlighet att kontakta en åklagare för att få dennes ställningstagande i frågan om frihetsberövande (se JO 2003/04 s. 67 och JO:s beslut den 16 maj 2003 i dnr 2318-2002). I dessa båda fall fanns den misstänkte personen tillgänglig på platsen. I det först nämnda ärendet kontaktade polismännen ett polisiärt befäl för rådgivning i stället för att försöka nå en åklagare.

I de nyss nämnda besluten har emellertid inte gjorts några uttalanden om vad en åklagare bör göra om denne blir kontaktad av polisen direkt från en brottsplats. I dessa avhandlas i stället i princip uteslutande frågan om det funnits förutsättningar för polisman att gripa en person i en viss uppkommen situation.

Det har kommit till min kännedom att ett mått av osäkerhet uppstått hos vissa åklagare om vad de bör göra när de blir kontaktade direkt från en brottsplats av polisen. Några åklagare har i liknande situationer fattat beslut om anhållande utan att något förhör med den misstänkte hållits. Med anledning härav har riksåklagaren i ett beslut den 15 oktober 2004 om ifrågasatt tjänstefel behandlat denna sak (dnr

RÅ-2004/0058 och RÅ-2004/0156). I beslutet har riksåklagaren uttalat bl.a. att det i sådana här situationer saknas möjlighet att anhålla den misstänkte i dennes utevaro eftersom personen är omedelbart tillgänglig för verkställighet av ett anhållningsbeslut och att det inte är korrekt att fatta beslut om anhållande i den misstänktes närvaro utan att denne först har hörts. I stället bör, enligt Riksåklagaren, en åklagare som kontaktas av polisen i en sådan situation – efter att ha tagit över ledningen av förundersökningen – ge direktiv om förhör med den misstänkte. Jag instämmer i denna bedömning och har således inte någon annan uppfattning i sakfrågan.

I det nu aktuella ärendet framgår av utredningen att inspektörerna BB och CC den 29 mars 2003 kallades till en adress i Huddinge med anledning av bråk i lägenhet. På platsen uppstod misstanke om att AA misshandlat en närstående. Som polismyndigheten anfört synes BB i ett första skede gjort bedömningen att det inte var frågan om ett brådsäkande fall eftersom hon kontaktade jouråklagaren för att få dennes ställningstagande till om AA skulle frihetsberövas. Enligt BB ställde sig emellertid jouråklagaren frågande till att han blev uppringd och yttrade ungefär: ”Det är väl bara att gripa och sedan är det bra med det”. Jag har inte någon anledning att ifrågasätta BB:s uppgifter i denna del.

Även om mycket talar för att det var DD som BB talade med är det inte klarlagt att så var fallet. Han har i vart fall inte någon minnesbild av händelsen. Oavsett hur det förhåller sig med den saken är ett sådant uttalande inte acceptabelt. Om en åklagare kontaktas av en polisman för ett ställningstagande i fråga om en person skall anhållas är åklagaren givetvis skyldig – sedan det underlag som behövs i form av förhör med den misstänkte m.m. redovisats – att besvara frågan och ge ett klart och tydligt besked till polismannen. För det fall att sådant underlag saknas har åklagaren, som nämnts ovan, att ge direktiv om att det skall införskaffas.

Utredningen ger vid handen att situationen i den aktuella lägenheten senare förändrades drastiskt och att AA blev hotfull och aggressiv, vilket så småningom ledde till att BB beslutade att AA trots allt skulle gripas. Mot denna bakgrund och med beaktande av att BB tidigare hade haft kontakt med jouråklagaren har jag förståelse för att hon inte kontaktade jouråklagaren på nytt. Jag anser mig därför inte kunna kritisera BB för beslutet att gripa AA.

I sammanhanget finns det anledning att nämna att Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) i sitt nyligen avlämnade delbetänkande En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84) föreslagit bl.a. att regeln i 24 kap. 7 § första stycket RB ändras på så sätt att det inte längre skall krävas att det är fråga om ett brådsäkande fall för att en polisman skall ha rätt att gripa någon utan föregående anhållningsbeslut. Jag kommer att i sedvanlig ordning yttra mig om den nu nämnda föreslagna lagändringen.

Vad som i övrigt förekommit i ärendet föranleder ingen åtgärd eller några uttalanden från min sida.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i vad jag nu har anfört.